

Megemlékezés

120 ÉVE VÁLT JOGOSULTTÁ A MŰEGYETEM A MÉRNÖKDOKTORI CÍM ADOMÁNYOZÁSÁRA

120 YEARS AGO THE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY WAS ACCREDITED TO ISSUE DOCTORAL DEGREES

Rosta István

a történelemtudomány kandidátusa, tudománytörténész, professor emeritus
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Neveléstudományi Intézet, Kaposvár
rosta.istvan@ke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az 1901. esztendő a magyar tudománytörténet fontos mérföldköve. Ekkor engedélyezte az uralkodó a Műegyetemnek a mérnökdoktori fokozat odaítélését. 1914-ig 69-en szereztek ilyen fokozatot. Az első általános mérnökdoktor Zielinski Szilárd lett. Az első gépészmérnökdoktorok Maly Ferenc és Meitner Elemér voltak, és az első építészdoktor Hüttl Dezső lett. Az első kitüntetéses doktorátust 1943-ban adták ki. Ehhez a feltételek nagyon szigorúak voltak.

ABSTRACT

1901 was a milestone in the history of Hungarian science. The king, Franz Joseph I, officially authorized the University of Technology to issue doctoral degrees. Until 1914, 69 graduates earned doctoral degree from the university. The first doctor general engineer was Szilárd Zielinski. Among the first doctor engineers Ferenc Maly and Elemér Meitner, and among doctor architects Dezső Hüttl are to be mentioned. The first sub auspiciis doctoral degree was awarded in 1943. The criteria for issuing these doctoral degrees were very strict.

Kulcsszavak: mérnökdoktorátus, Műegyetem, tudománytörténet, gépészmérnök, építész

Keywords: doctoral degree for engineers, Technical University, history of science, mechanical engineer, architect

Az 1901-es esztendő a magyar tudománytörténetben jelentős fordulópont. (Az egyetemes tudománytörténetben szintén, mert ebben az évben adták az első Nobel-díjakat!) A hazai jelentőséget a Magyar Királyi József Műegyetemen a mérnökdoktorátus uralkodói jóváhagyása adja meg. Zelovich Kornél (1869–1935) műegyetemi professzor, rektor az 1922-ben megjelent könyvében így üdvözli a mérnökdoktorátus bevezetését, és így fogalmazza meg ennek a célját.

„A műegyetem tanácsa felterjesztésében a nem kötelező doktorátus mellett foglalt állást. Helyes felfogása szerint a mérnökdoktorátus tisztán magasabb képzettséget jelző tudományos fokozat. A közszolgálatra és a magángyakorlatra továbbra is az oklevelek jogosítanak.

Az 1901. év kimagasló eseménye, hogy Ferenc József király március 22-én [akkor még szabályzat nélkül, előzetesen – *a szerző*] műegyetemünket a műszaki doktorra avatás jogával ruházta föl és amint a műegyetem részéről nála tisztelgő küldöttségnek kijelentette: »Örömmel teljesítette a műegyetemnek ezt a régi kívánságát«. Wlassics Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek elévülhetetlen érdeme a »doctor rerum technicarum« jogának műegyetemünk számára való életbeléptetése. Nemcsak a műegyetem, nemcsak a technikusok, hanem az ország egész közvéleménye is nagy örömmel fogadta e jog adományozását. A műegyetem e tekintetben is egyenrangú lett tehát a tudományegyetemmel.

A mi technikai főiskolánkon azonban elsősorban nem ebből az okból volt szükség a mérnökdoktorra avatás jogára – hiszen a műegyetemnek a tudományegyetemmel való egyenjogúságát a törvényhozás még 1871-ben biztosította –, hanem a technikai tudományok jelentőségének kiemelése mellett azért is, hogy azok az ifjaink, akik a technikai tudományok művelésére tehetséget éreznek magukban, ne legyenek kénytelenek a doktori tudományos fokozat megszerzésére végeztetett külföldre menni, s hogy doktori értekezéseikkel a magyar technikai irodalmat gazdagítsák. A műszaki doktori cím megszerzésére vonatkozó szabályzatot Ófelsége 1901. évi április hó 28-án kelt legfelsőbb elhatározásával hagyja jóvá.” (Zelovich, 1922, 175.)

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 2000-ben elkészült Millenniumi Évkönyvének adatai szerint a jogelőd intézményben, a Magyar Királyi József Műegyetemen az első világháborút megelőzően (ide számítva 1914-et, a csak részben háborús esztendőt is) összesen 69 fő szerzett mérnökdoktori címet. Legtöbben (31 fő) vegyészek, illetve vegyész-mérnökök voltak. Létszámban utánuk következett a 22 gépészmérnök, 13 fő neve mellett pedig a „mérnök” (tulajdonképpen építómérnök, általános mérnök) szakmai megjelölés szerepel. Az építészek (építész-mérnökök) létszáma 3 fő volt. A vegyészek-vegyész-mérnökök csoportjában az első doktor Reisz Frigyes, oklevelének kelte: 1902. Az első négy oklevelés vegyészdoktor a Műegyetemen (1902/1903-ban) Grosz Imre, Preusz Ernő, Reisz Frigyes, Schlesinger Lajos.

Nő vegyészdoktorokat jóval később avattak. 1944. június 21-én avatták fel a Műegyetem első nő mérnökdoktorát, Mészáros Jolán (sz. 1919 Daruvár) vegyész-mérnököt. Mészáros Jolán 1941-ben szerezte a diplomáját, majd műegyetemi tanársegéd lett. Később az Országos Kémiai Intézetben, majd a Zürichi Egyetemen folytatott kutatómunkát.

Az első gépészmérnökdoktorok Maly Ferenc és Meitner Elemér voltak, mindkettőjük oklevelének kelte: 1904. „Mérnök”-diplomás kategóriában az első doktori oklevelet Zielinski Szilárd kapta 1901. keltezéssel. Zielinski után egy évvel Weil Leo is mérnökdoktor lett. A három építészdoktor közül időrendben az első oklevél Hüttl Dezsőé lett, 1906. évi dátummal. (Kiss, 2000, 74–167.) Fasching Antal geodétát 1906-ban avatták doktorrá.

Valamennyiüket együtt tekintve tehát, időrendben a Magyarországon felavattott első mérnökdoktor Zielinski Szilárd volt. A különböző mérnöki tudományterületek első doktorai közül szinte mindegyiknek a neve később is ismert maradt a magyar tudománytörténetben – további teljesítményeik alapján! Valamennyiük munkásságának felidézése meghaladná e rövid megemlékező tanulmány kereteit, ezért csak válogatásról lehet szó. (Zielinski Szilárdról születésének 150. évfordulója alkalmából megemlékező írás jelent meg a *Magyar Tudományban* [Rosta-Velner, 2011].) Ezúttal – csupán illusztrációként – Maly Ferenc és Meitner Elemér gépészmérnökdoktorok, valamint Hüttl Dezső építész mérnök-doktor (későbbi műegyetemi professzor) munkásságából és életútjából szemelgetünk apró részleteket.

Maly Ferenc (1875–1946), a két első gépészmérnökdoktor egyike, az értekezésében anyagvizsgálati problémákról írt. Disszertációjának címe: *A képlékenységi foknak a húzási kontraktióból való megállapításáról*. Nyomtatásban a Székesfehérvárosi Házi Nyomda készítette el 1904-ben. Maly a *Polytechnikai Szemle* című folyóiratban a budapesti Erzsébet hídról írt tanulmányt. (A régi Erzsébet hidat 1903-ban adták át a forgalomnak. 1945-ben a visszavonuló német hadsereg robbantotta fel.) Továbbá Maly Ferenc formálta köteté az előadásokat, amelyeket Rejtő Sándor műegyetemi professzor, akadémikus tartott. Dr. Maly később miniszteri tanácsos lett (Minisztertanácsai jegyzőkönyvek. 1917., sírfelirata és gyászjelentése¹). 1917-ben nevezték ki, mint miniszteri tanácsosi címmel felruházott műszaki főtanácsost.

Meitner Elemér (sz. 1876) egyik korai, de nagyon fontos munkája *A marókról és azok szerkesztéséről* szöveg, 1904-ben (szerszámgépipari témakör). A munka

¹ Minisztertanácsai jegyzőkönyvek 1917. 10. 04. ülés. Sírfelirata: Fiumei úti Sírkert 1. 20-2. Parcella. Maly Ferenc *1844 dec. 1. †1916. aug. 2. Maly Ferenczné *1852. jan. 6. †1934. febr. 2. Dr. Maly Ferenc *1875. nov. 15. †1946. jan. 30. Gyászjelentési adatai: Dr. Maly Ferenc ny. min. tanácsos †1946. jan. 30. Felesége: Kobler Elza. Gyermekei: Ferenc, György, Elza, Edith. Temetés: a Kerepesi Temetőben. Lakása X. ker. Héderváry u. 14. Szentmise: febr. 4. de. ½10 Egyetemi Templom.

a *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közönyében* jelent meg (Meitner, 1904). Ugyanebben a lapban még korábban *Váltakozó mágneses mezőben forgó vezetőrendszer* témakörét vizsgálta (Meitner, 1902). Nevével találkozhatunk az 1895-ben megjelent *Középiskolai Matematikai Lapokban* is az eredményes feladatmegoldók között. A lapot akkor Arany Dániel szerkesztette. A Matematikai és Fizikai Társulat által alapított Matematikai Tanuló Verseny sikeres feladatmegoldó diákjainak névsorában szerepel, hogy Meitner Elemér 1895-ben VIII. évfolyamos diák volt Budapesten, az V. kerületi Főreáliskolában. Meitner az 1900-as évek elején Budapesten a vasútnál, az Északi Főműhelyben volt mérnökgyakornok.

Dr. Hüttl Dezső (1870–1945) munkásságának egy jól körülhatárolható, külön fejezetét adják azok az alkotások, amelyeket a magyar piaristák számára készített. A Magyar Piarista Rendtartomány háromszáz éves jubileumára megjelent *Emlékkönyv* számos helyen tartalmaz hivatkozást Hüttl munkáira (a tabernakulum új bronz ajtaja, ezüst öröklámpa, magyaróvári építkezés, a tatai rendház terve, a kecskeméti gimnáziumi épület, a budapesti és a váci gimnáziumi épületek stb.) (Balanyi–Lantos, 1942, 323., 326., 328–329., 332.). Úgy tűnik, hogy az egykori piarista diák, Hüttl ragaszkodása, szeretete a régi alma materéhez évtizedeken át töretlen volt. Hüttl a Corvin-lánc és a Corvin-koszorú kitüntetését is megkapta.

Hüttl nemcsak épületeket tervezett, hanem más – művészi felkészültséget igénylő – tárgyakat is alkotott. Ő tervezte például apósának, Hauszmann Alajosnak (1847–1926) a síremlékét is, amely Budapesten, a Kerepesi úti Nemzeti Sírkertben található.

Befejezésül álljon itt egy rövid utalás arra, hogy az 1901-ben bevezetett mérnökdoktorátus még nem volt azonos a kitüntetéses, aranygyűrűs (királygyűrűs, kormányzógyűrűs) doktorátussal. Ez utóbbit, a „Promotio sub auspiciis Regis” intézményét a Műegyetem az uralkodótól 1910-ben kapta meg. (A tudományegyetemen ez már korábban gyakorlat volt!) A műegyetemi feltételek azonban annyira szigorúak voltak, hogy azokat csak harminchárom évvel később, 1943-ban sikerült először teljesíteni. Ekkor azonban a megváltozott közjogi helyzet miatt már nem „Sub auspiciis Regis” volt a kitüntetés, hanem „Sub auspiciis Gubernatoris”, vagyis a magas elismerés nem a király, hanem Horthy Miklós kormányzó aranygyűrűjét jelentette. 1943-ban az első ilyen kitüntetett Dr. Záborszky János (1914–2008) gépészmérnök lett.

A Műegyetemen az 1945 előtti időszakban még további kitüntetéses doktorrá avatás is lett volna, azonban egy „ad 2493-1944.” számú rektori levél azt tette közzé, hogy az 1944. október 19-re tervezett „Sub auspiciis Gubernatoris” doktorráavatás elmarad (BME Levéltár, 1944). Bizonyosra vehető, hogy az akkori politikai és háborús helyzet volt az oka a meghiúsulásnak, hiszen 1944. október 16-án Horthy Miklós kormányzó – német nyomásra – lemondott az államfői tisztéről, és a németek házi őrizetbe helyezték. 1944. október 19-én tehát Magyarországnak már nem volt kormányzója, így közjogilag sem lehetett már érvényben

a „Sub auspiciis Gubernatoris” kitüntetés. (Bár valószínűleg az aranygyűrű már elkészülhetett, és az egyéb előkészületeket is megtették!)

Olyan értelemben összefügg az 1901. évi lehetőség a mérnökdoktorátusra és az 1910. évi lehetőség a kitüntetéses, aranygyűrűs mérnökdoktorátusra, hogy az utóbbinak minden egyetemen jogilag feltétele volt az előbbi. Ez csak még inkább aláhúzza a 120 esztendővel ezelőtti esemény magyarországi tudománytörténeti jelentőségét.

FORRÁSOK, IRODALOM

- Balanyi Gy. – Lantos Z. (szerk.) (1942): *Emlékkönyv a Magyar Piarista Rendtartomány háromszázéves jubileumára*. Budapest: Budapesti Piarista Diákszövetség, https://pkk.piarista.hu/system/files/field/edokumentum/2017/balanyi-lantos_-_emlekkonyv_-_szoveges.pdf
- BME Levéltár – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtár és Levéltár: JNM-GE. Rektori Hivatal iratai. 4/c. 118. doboz. 2493/1944. Kutatás: 2012. július 16.
- Kiss M. (szerk.) (2000): *Millenniumi Évkönyv*. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, <https://mek.oszk.hu/08400/08404/08404.pdf>
- Meitner E. (1902): Váltakozó mágneses mezőben forgó vezetőrendszer. *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 36, 8, 361–365., 365–372.
- Meitner E. (1904): A marókról és azok szerkesztéséről. *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 38, 9, 345–392.
- Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1917): [Maly Ferenc] sírfelirata és gyászjelentése. <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=preservica&ref=d5ecfee2-0cdc-4317-86b0-eabb-5c7a600e>
- Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>
- Rosta I. – Velner A. (2011): 150 éve született a Magyarországon elsőként felavatott mérnökdoktor: Zielinski Szilárd (1860–1924). *Magyar Tudomány*, 172, 1, 48–53. <http://www.matud.iif.hu/2011/01/06.htm>
- Zelovich K. (1922): *A M. Kir. József Műegyetem és a hazai technikai felsőoktatás története*. Budapest: „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság